

K 72
DEL A

KATARINABERGET

UTREDNING OCH BEVARANDEFÖRSLAG 1972

DEL A HUVUDTEXT

K A T A R I N A B E R G E T

Utredning och bevarandeförslag 1972

(K 72)

Del A Huvudtext

samt bilagorna:

Del B Byggnadshistoriskt register

Del C Bostäder, befolkning och boende-
förhållanden

Del D Butiker vid Götgatan

Stockholm 1972

Arbetsgruppen för Katarinaberget får härmed överlämna KATARINABERGET utredning och bevarandeförslag 1972 till vederbörande facknämnder. Arbetsgruppen har studerat de kulturhistoriska och stadsbildsmässiga förutsättningarna samt vissa sociala och ekonomiska frågor inför en kommande sanering av Katarinaberget. Arbetsgruppen har funnit att den nuvarande bebyggelsen till största delen bör bevaras. Modern bebyggelse uppförd 1930 eller senare samt äldre bebyggelse som moderniserats förutsättes härvid bevarad, bl a av fastighetsekonomiska och bostadsförsörjningsmässiga skäl. Arbetsgruppen vill rekommendera att huvudprincipen vid saneringsarbetet skall vara att inte göra större rivningsingrepp än vad som i varje särskilt fall är nödvändigt.

För kommunens egna fastigheter bör detta förslag ligga till grund för vidare detaljutredning, projektering och ombyggnad, även för övriga fastigheter bör förslaget utgöra en grundval för kommunens handläggande av saneringsproblemen inom området. Saneringsgenomförandet förutsättes bli inordnat i kommunens bostadssaneringsprogram.

Arbetsgruppen hemställer att fastighetsnämnden, gatunämnden, socialnämnden, museinämnden, park- och idrottsnämnden, byggnadsnämnden samt skönhetsrådet måtte godkänna förslaget som innebär att den största delen av bebyggelsen inom området bevaras och uppdraga åt arbetsgruppen att fungera som samarbetsorgan under tiden för saneringsgenomförandet.

Arbetsgruppen får vidare föreslå, att fastighetsnämnden efter sin och de övriga nämndernas behandling av förslaget underställer förslaget kommunfullmäktiges prövning med begäran att fullmäktige beslutar antaga förslaget som principprogram för bibehållandet av kulturhistoriska och stadsbildsmässiga kvaliteter vid saneringsarbetet inom området.

Stockholm den 1.sept 1972.

Arne Hagängen

Helena Altvall

Hans Beskow

Holger Blom

Curt Hjukström

Olof Joneborg

Rolf Leijon

Bengt Lindblad

Arthur Löwe

Jörgen Nyström

Marianne Råberg

Sigurd Vikander

K A T A R I N A B E R G E T

UTREDNING OCH BEVARANDEFÖRSLAG 1972 (K 72)

A. HUVUDTEXT

Innehållsförteckning

I. UTREDNING SAR BETETS FÖRLOPP

1. Uppdraget	5
2. Behandling av "Lägesredovisning 1970 (K 70)"	6
3. Utredningsarbetet 1971 - 72.	7

II UTREDNING S RESULTAT

1. Byggnadshistorisk redogörelse	9
2. Kulturhistoriska argument för bevarande	21
3. Stadsbildsstudier	25
4. Bostäder, befolkning och boendeförhållanden	32
5. Boendeservice	37
6. Boendet och förnyelseprocessen	42
7. Butiker vid Götgatan	59
8. Programsynpunkter från olika förvaltningar	64
9. Uppmätningar och fasadsammanställningar	69

III UTREDNINGENS FÖRSLAG

1. Bevarandeförslag	70
2. Äldre träbebyggelse	73
3. Trafik	74
4. Gatubeläggning, belysning och skyltning	75
5. Genomförande	78
5.1 Stadsplanearbete	78
5.2 Bostadsförnyelsens genomförande	87
5.3 Projekteringsmetodik samt dess tillämpning på kommunens fastigheter	93

IV EKONOMISKA KONSEKVENSER

1. Allmänna synpunkter	95
2. Kostnader för modernisering av befintlig bebyggelse	95
3. Kostnader för ordnande av gator, ledningar, belysning etc.	98
4. Kostnader för två alternativa lösningar rörande kv. Nederland m.fl.	100
5. Kostnader för bergförstärkning resp. motbyggnad av Stigberget.	103

KARTFÖRTECKNING

- Karta 1. Bebyggelsens ålder. 1600-talet eller tidigare
- Karta 2. " " 1700-talet
- Karta 3. " " 1800-talets förra hälft
- Karta 4. " " 1850- och 60-talen
- Karta 5. " " 1870- och 80-talen
- Karta 6. " " 1890- och 1900-talen
- Karta 7. " " 1910- och 20-talen
- Karta 8. " " 1930- och 40-talen
- Karta 9. " " 1950- och 60-talen
- Karta 10. Kulturhistorisk bedömning av enskilda hus från 1870-1929.
- Karta 11. Modern bebyggelse
- Karta 12. Byggnadshistorisk bedömning enligt "Malmarna" av enskilda hus från 1930- och 40-talen.
- Karta 13. Bebyggelse av betydelse för Götgatans kulturhistoriska värde.
- Karta 14. Gaturum av särskilt värde och bebyggelse vid dessa.
- Karta 15 Sjöutsikt m.m.
- Karta 16. Karta över "öppna rum"
- Karta 17. Boendeservice Serviceställen
- Karta 18. " Närbutiker
- Karta 19. " Butiker på stadsdelsnivå
- Karta 20. " Hantverksservice
- Karta 21. " Övrig service
- Karta 22. Bevarandeförslag
- Karta 23. Trähus
- Karta 25. Trafikledsplan skiss
- Karta 26. Befintlig gatubeläggning
- Karta 27. Gatu- och torgytor som föreslås stenbelagda
- Karta 28. Gator och torg, belysningsförslag
- Karta 29. Stadsplanearbete
- Karta 30. Genomförande
- Karta i slutet av boken: Fastigheter.

BILDFÖRTECKNING

- Bild 1. Kartsammanställning efter Holms tomtbok 1674 och 1679.
Svart betecknar tomter där stenhus finns enligt mantalslängden 1676.
- Bild 2. Schönborg 5. Louis de Geers senare Ebba Brahes palats.
Fasadritning från 1640-talet.
- Bild 3. Katarina kyrka. Kopparstick 1669 i Suecia antiqua et hodierna.
- Bild 4. Södermalm på 1690-talet. Kopparstick av Swidde i Suecia antiqua et hodierna.
- Bild 5. Karta över brandtomterna 1723 ritad av Petrus Tillaeus 1724.
- Bild 6. Ritning ur byggnadsnämndens arkiv till Nederland 5 1737.
- Bild 7. Interiör från Dalsland 2 med bevarade vägghpaneler från slutet av 1700-talet. Foto 1971.
- Bild 8. Ritning ur byggnadsnämndens arkiv till Östergötland 21 inom kv Närke 1820.
- Bild 9. Stadsgården sedd mot Slussen 1826.
- Bild 10. Mosebackebranden 1857 skildrad med bild och karta i Illustrerad Tidning 1857.
- Bild 11. Katarinaberget från Kastellholmen. Foto 1860-talet.
- Bild 12. Interiör från Andreaskyrkan. Pelarbacken Större 16. Foto 1971.
- Bild 13. Interiör från Östergötland 23 inom kv Närke. Foto 1971.
- Bild 14. Interiör från Pelarbacken Större 20. Foto 1971.
- Bild 15. Byggnadsnämndsritning till Urvädersklippan Större 2 1907.
Arkitekter: Dorph & Höög
- Bild 16. Höga Stigen Större 17 och Katarina kyrka sedda från Lilla Nygatan. Bilden avser att visa hur den förra fastigheten från vissa håll stör kyrkans dominans i stadsbilden.
Foto 1972.
- Bild 17. Glasbruket Östra 18 inom kv Drottningen, överst sedd från nordost där dess brandgavel är störande, underst sedd från söder där samma byggnad utgör ett positivt inslag i stadsbilden. Foto 1971-72.
- Bild 18. A, B, C och D. Katarinaberget sett från Blasieholmen i fyra varianter.

- Bild 19. Kvarngatan mot norr. Maria kyrkas södra tvärskeppsgavel är medvetet infogad i stadsbilden. Våren 1972 när bilden togs var även tornet synligt på grund av rivning i Magdalena 1.
- Bild 20. Götgatsbacken sedd norrut mot Gamla Stan. Foto 1972.
- Bild 21. Klevgränd sedd västerut ned mot Götgatan. Mariagränd, Klevgränd och Urvädersgränd följer bergsbrantens böjning. Foto 1969.
- Bild 22. Mosebacke torg. Foto 1969.
- Bild 23. Högbergsgatan med Katarina kyrka sedd västerut från Nytorrgsgatan. Foto 1971.
- Bild 24. Mäster Mikael's Gata sedd mot Katarina kyrka. Foto 1970.
Nedtill skiss med äldre trähus uppfört på nuvarande parkeringsplatsen inom kv Mäster Mikael Större.
- Bild 25. Ett huvudgångstråk genom kyrkogården sett från Sandbacksgatan västerut mot Kapellgränd. Foto 1972.
- Bild 26. Stigbergets små hus och trädgårdstäppor med utsikt över Saltsjön. Foto 1972.
- Bild 27. Västergötland 4.12. Gården med körport ut mot Södergatan. Foto 1971.
- Bild 28. Gården Västergötland 6.9 med grönska. Foto 1971.
- Bild 29. Överst kv Västergötland mot Södergatan, f d Repslagargatan. Underst kv Dalsland och Östergötland mot Södergatan, f d Skaraborgsgatan.
- Bild 30. Överst Götgatan 48-10, underst Götgatan 1-39.
- Bild 31. Kv Överkikaren, överst mot Södermalmstorg, underst mot Hornsgatan.
- Bild 32. Överst kv Ormen mot Mariagränd, underst kv Ormsaltaren mot Klevgränd.
- Bild 33. Överst kv Urvädersklippan Större mot Hökens Gata, nederst kv Fiskaren Större mot Hökens Gata.
- Bild 34. Överst kv Fiskaren Större mot Svartensgatan, nederst kv Kejsaren Större mot Svartensgatan.
- Bild 35. Mosebacke torg.
- Bild 36. Kv Kungen mot överst Roddargatan i mitten Katarina Kyrkbacke och Fiskargatan samt nederst Svartensgatan.

- Bild 37. Kv Glasbruket Östra inom kv Drottningen mot Katarina Kyrkbacke.
- Bild 38. Överst Högbergsgatan 1-9 (Det högra huset finns endast på ritning.) I mitten Mäster Mikael's Gata 3-11. Nederst Mäster Mikael's Gata 10-6 A.
- Bild 39. Stigbergsgatan 17-27.
- Bild 40. Överst Fjällgatan 40-16. Nederst Fjällgatan 23-31.
- Bild 41. Kvarngatan. Exempel på underhåll av gatuytor genom asfaltbeläggning på äldre stenbeläggning.
- Bild 42. Södergatans västra övre del, f d Skaraborgsgatan. Primogatsten.
- Bild 43. Svartensgatan vid Mosebacke torg. Smågatsten i bågsättning.
- Bild 44. Fjällgatan. Beläggning med blandade material.
- Bild 45. Stigbergsgatan. Grusyta som ej blivit belagd med andra material.

I. UTREDNINGSSARBETETS FÖRLOPP

I.1 Uppdraget

I samband med remissbehandlingen av Söder 67 framhöll stadsantikvarien önskvärdheten av "fördjupande undersökningar av området mellan Götgatan och Katarina kyrka, av området kring Montelius-huset i kv Östergötland samt att åtgärder vidtages för ett så långt som möjligt gående bevarande av Götgatans nuvarande bebyggelse." Uttalandet föranledde byggnadsnämnden, museinämnden och fastighetsnämnden att vid sammanträden den 14 december 1967, den 5 februari 1968 resp den 6 februari 1968 att besluta att arbetsgruppen för saneringsutredningar inom Mariaberget Östra även skulle studera ett område öster om Götgatsbacken och runt Katarina kyrka som i Söder 67 angivits som viktigt område för kulturresevat. Utredningsområdet begränsas som framgår av lägesredovisningen K 70 (se nästa sida) av Folkungagatan-Klippgatan- Stadsgården-Södermalms-torg-Brännkyrkagatan-Södergatan-Sankt Paulsgatan-Kvarngatan-Högbergsgatan-Södergatan.

Gruppen antog namnet Arbetsgruppen för Katarinaberget.

Erfarenheterna från Mariaberget har föranlett en utökning av gruppen med representanter från gatukontoret, parkförvaltningen och socialförvaltningen. Representanterna från de olika förvaltningarna är:

Curt Hjukström	Fastighetskontoret
Rolf Leijon (fr o m 1 maj 1972)	Fastighetskontoret
Arthur Löwe	Fastighetskontoret
Sigurd Vikander	Gatukontoret
Helena Altvall	Socialförvaltningen
Jörgen Nyström (from 29 juni 1971)	Socialförvaltningen
Hans Beskow	Stadsmuseet
Marianne Råberg	Stadsmuseet
Arne Hagängen	Parkförvaltningen, ordf
Olov Joneborg	Parkförvaltningen
Bengt Lindblad (fr o m juli 1971)	Stadsbyggnadskontoret
Holger Blom (fr o m 7 febr. 1972)	Skönhetsrådet

Dessutom har i arbetsgruppen ingått följande personer under angivna tider: Martin Gulliksson fr o m 15 juni 1971 till 1 maj 1972, Gunnar Hagelberg till 1 april 1972, Stig Johnson till 15 juni 1971 samtliga från fastighetskontoret, Ulf Hägglund från socialförvaltningen till 29 juni 1971, Hans Wohlin från stadsbyggnadskontoret till juli 1971 samt Stig Fogelmarck, Skönhetsrådet, till 7 febr. 1972.

Arbetsgruppen har anhållit att vissa andra förvaltningar skulle utse kontaktmän. Barnavårdsnämnden har utsett sekreterare Holger Persson, bostadsförmedlingskontoret sekreterare Sven Odernäs, nykterhetsnämnden socialinspektör Åke Stolt samt hälsovårdsnämnden 1:e hälsovårdsinspektör Lars Malmlöf. Vidare har synpunkter inhämtats från vissa övriga förvaltningar.

På samma sätt som vid utredningsarbetet beträffande östra delen av Mariaberget har arbetsgruppen fungerat som samordnare av de deltagande förvaltningarnas olika deluppgifter. Detta arbete har bedrivits inom arkitektavdelningen vid fastighetskontoret under ledning av Göran Bergquist. I arbetet har deltagit inom fastighetskontoret Anna von Ajkay, Bengt Grimme, Olle Hagberg, Mirja Kvaavik, Sven Landén, Bo Lanesjö, Kalle Onno, Ulf Sjöstrand och Lars Åryd inom stadsmuseet Kerstin Mandén-Örn, Siv Odlander och Göran Söderström, inom stadsbyggnadskontoret Jan Berg och Ulf Sandell samt inom generalplaneberedningens kansli Johan Hellstrand, Lillemor Landström och Gunnar Åsvära.

Arbetsgruppen har haft visst samarbete med utomstående organisationer. Från arkitektursektionen vid Tekniska Högskolan har ett examensarbete rörande sanering av kvarteren Urvädersklippan Större, Fiskaren Större och Kejsaren inköpts. En elevuppsats från kultur-geografiska institutionen vid Stockholms Universitet ingår i den ovan nämnda studien av Götgatans butiker.

I.2 Behandling av "Lägesredovisning 1970 (K 70)"

Arbetsgruppen presenterade den 10 maj 1971 en delrapport kallad "Katarinaberget, lägesredovisning 1970" (K 70). Fastighetsnämnden beslöt den 11 maj, park- och idrottsnämnden den 25 maj, gatunämnden den 27 maj, byggnadsnämnden den 8 juni, socialnämnden den 29 juni och museinämnden den 23 augusti 1971 att godkänna att utred-

ningsarbetet fortsatte efter de målsättningar och riktlinjer som lägesredovisningen K 70 innehöll. Därvid framhöll byggnadsnämnden:

" ..... De fortsatta undersökningarna bör enligt nämndens mening främst inriktas på att klarlägga såväl den befintliga bebyggelsens kulturhistoriska värde som även stadsbildens estetiska och miljömässiga kvaliteter och möjligheter. Huvudsyftet bör vara att bevara och förbättra en ur flera synpunkter värdefull bostads- och arbetsmiljö. I detta sammanhang bör även uppmärksammas möjligheterna att komma till rätta med negativa inslag i miljön, närmast ett fåtal alltför höga hus norr och öster om Katarina kyrka och ersätta dem med en bebyggelse i lägre skala, naturligt anpassad efter de krav som omgivningen uppställer."

Det vidare utredningsarbetet skall syfta till att:

- 1) Utredda det kulturhistoriska värdet genom byggnadshistoriska studier;
- 2) utreda stadsrummets kvaliteter genom stadsbildsmässiga studier;
- 3) belysa sambanden med de saneringsproblem som rör sociala förhållanden, byggnadsstandard och stadsplanefrågor;
- 4) föreslå lämplig saneringsmetodik för restaurering av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen;
- 5) uppskatta de ekonomiska konsekvenserna av olika föreslagna åtgärder.

1.3 Utredningsarbetet 1971-72

De byggnadshistoriska studierna har utgjort det mest tidskrävande arbetet. Det har omfattat arkivstudier och inventering av byggnaderna. En redogörelse för varje fastighets byggnadshistoria ingår i denna utredning som del B "Byggnadshistoriskt register". Uppmätningar har i de fall där ritningar saknats utförts av den kulturhistoriskt mest värdefulla bebyggelsen. Fotografisk dokumentering har skett av enskilda byggnader och av stadsbilder. Detta arbete har skapat en grund för arbetsgruppens bevarandeförslag.

Stadsrummets kvaliteter har undersökts genom stadsbildsstudier på grundval av de byggnadshistoriska undersökningarna.

De boendes förhållanden har närmare studerats i form av sammanställningar av uppgifter främst ur folk- och bostadsräkningen 1970. Denna studie presenteras som del C av utredningen och benämns "Bostäder, befolkning och boendeförhållanden på Katarinaberget - en beskrivande studie". Även områdets serviceförhållanden har studerats.

En intervjuundersökning beträffande butiksverksamheten vid Götgatan norra del har genomförts. Denna studie redovisas i del D av utredningen under rubriken "Butiker vid Götgatan".

Den nuvarande gatubeläggningen har inventerats och ett förslag till gatornas behandling har framlagts.

Lämpliga riktlinjer för upprustning av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen har genom besiktningar på grundval av den byggnadshistoriska undersökningen utarbetats. Synpunkterna på dessa frågeställningar behandlas i kap III.5

De ekonomiska konsekvenserna av arbetsgruppens förslag har översiktligt bedömts i tillämpliga delar. Resultatet redovisas i kap IV.